

Пушкар О.А.

Державний податковий університет

ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу детермінант вчинення правопорушень, пов'язаних із прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди службовими особами. Автор розглядає ключові чинники, що впливають на поширення такого виду кримінального корупційного правопорушення, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами. Зокрема, автором проведено класифікацію та досліджено групи соціально-економічних, психологічних та правових причин та умов, що сприяють вчиненню цього виду кримінального правопорушення.

Обґрунтовано думку про те, що детермінанти корупції як більш широкого соціально-правового явища безпосередньо пов'язані з причинами та умовами вчинення кожного окремого виду корупційного правопорушення. Доведено, що детермінанти кримінального правопорушення, пов'язаного з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди службовими особами, являють собою специфічні причини та умови, які зумовлюють можливість вчинення відповідного правопорушення.

Окремо в статті акцентується увага на нормативно-правовому регулюванні досліджуваного питання, аналізується національне законодавство щодо мотиваційних механізмів, які спонукають службових осіб до вчинення корупційних правопорушень, такі як недосконалість антикорупційних інструментів контролю, низький рівень правової культури та вплив суспільного середовища. Значна увага приділяється аналізу можливих заходів запобігання та зниження ризиків прийняття службовими особами неправомірної вигоди через вдосконалення системи контролю, підвищення прозорості діяльності державних установ, а також посилення механізмів відповідальності та покарання за корупційні діяння. Автором доведено, що ефективна протидія корупції вимагає комплексного підходу, який включає не лише правові, але й виховні заходи, спрямовані на формування громадської свідомості та виховання нульової толерантності до корупційних проявів у суспільстві.

Ключові слова: *неправомірна вигода, кримінальне правопорушення, детермінанти, протидія корупції.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження детермінантів вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із прийняттям пропозиції, обіцянки чи одержанням неправомірної вигоди службовими особами, зумовлена високим рівнем корупції в Україні та світі. Корупційні правопорушення підривають довіру до державних інститутів, сповільнюють економічний розвиток і погіршують соціальну справедливість. Вивчення причин цього явища дозволяє виявити слабкі місця в антикорупційній системі та розробити ефективні стратегії для протидії. Оскільки корупція залишається однією з найбільших загроз демократичному розвитку, важливо досліджувати не лише її правові, але й соціально-економічні та психологічні чинники. Це допоможе сформувати комплексний підхід до її викорінення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Деякі питання щодо визначення причин та умов вчинення корупційних правопорушень досліджували такі науковці, як А. Л. Василюк, Є. С. Назимко, Є. Д. Скулиш, І. О. Томчук та ін. Огляд цих наукових робіт засвідчує, що проблема щодо визначення причин та умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень є недостатньо розроблена, попри те, що багато науковців виявляють інтерес до вивчення цієї проблематики. До того ж варто зауважити, що детермінанти кримінального правопорушення, пов'язаного з прийняттям пропозиції, обіцянки чи одержанням неправомірної вигоди службовими особами, досліджувалися лише в комплексі з загальними детермінантами корупції, однак, майже не були самостійним предметом дослідження в сучасній науці кримінального права.

Постановка завдання. Метою цієї статті є проведення науково-правового аналізу детермінантів вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із прийняттям пропозиції, обіцянки чи одержанням неправомірної вигоди службовими особами, для подальшої розробки комплексного підходу щодо подолання або зниження таких детермінант.

Виклад основного матеріалу. Виявлення детермінант будь-якого кримінального правопорушення або групи правопорушень дає можливість для розробки комплексу заходів, спрямованих на протидію та запобігання вчиненню таких порушень.

У науці кримінального права детермінанти злочинності визначаються як сукупність різних факторів, які формують та підтримують виникнення відповідного виду злочинів або злочинності в цілому. Необхідно погодитися з тим, що детермінанти необхідно розглядати як причини та умови злочинності, оскільки вони впливають на її розвиток і поширення в суспільстві. У випадку корупційних злочинів ці причини можуть бути як соціальними, так і економічними, політичними та правовими [1, с. 180].

Говорячи про детермінанти кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [2], необхідно враховувати, що це правопорушення відноситься до корупційних, а тому детермінанти його вчинення безпосередньо впливають з причин та умов корупції, що є складним соціально-правовим явищем.

А. А. Страшок серед головних детермінант корупції виокремлює недоліки економічної системи держави, які впливають на розвиток корупційної злочинності. Зокрема, науковець у числі економічних факторів виділяє: помилки економічних реформ, нерівнозначний розвиток різних галузей господарства країни, економічна криза, низька заробітна плата, безробіття, інфляція. Водночас, соціальними чинниками, на думку вченої, є: слабкість громадянського суспільства, корислива спрямованість державних службовців, професійна деформація частини керівників, що виявляється у поблажливому ставленні до корупції, низька довіра громадян до правоохоронних органів, менталітет, культурний і освітній рівень населення, звичаї, традиції [3, с. 180].

На підставі аналізу судової практики деякі науковці зауважують, що отримання неправомірної вигоди має місце там, де недостатньо задовольняються потреби громадян у вирішенні тих чи інших питань. При цьому, як вважають вчені, сучасний стан надання адміністративних послуг все ще характеризується певними недоліками,

серед яких: обмеженість днів та годин прийому громадян; необґрунтовано великі строки для надання окремих послуг; суперечливе правове регулювання та неналежне регулювання процедурних питань; фактичне зобов'язання приватних осіб отримувати супутні платні послуги [4, с. 52].

Таким чином, соціально-економічні детермінанти корупційних правопорушень обумовлені умовами слабкого економічного розвитку, нерівномірного розподілу доходів і низького рівня заробітної плати державних службовців. Низький рівень життя сприяє тому, що службові особи можуть вбачати в корупційних схемах додатковий або основний засіб поліпшення матеріального становища. Невпорядкованість економічних відносин, брак прозорості в бюджетних процесах та неефективність державного контролю також створюють умови для поширення таких правопорушень. Крім того, соціальні норми, що допускають або виправдовують отримання неправомірної вигоди, особливо в країнах із сильною корупційною культурою, підсилюють ризики корупційних діянь.

Іншою групою детермінант вчинення правопорушення, пов'язаного з прийняттям обіцянки, пропозиції чи одержанням неправомірної вигоди є соціально-психологічні чинники.

У науковій літературі зауважується, що соціально-психологічними факторами є нерозвиненість у значній частині службовців високого рівня громадянської свідомості, поширення корисливої спрямованості в діяльності державних службовців, їх готовності до порушення закону, норм моралі, професійної честі тощо. Крім того, необхідно погодитися з тим, що професійна та моральна деформація частини керівників і службових осіб виявляється у вчиненні або поблажливому ставленні до порушень службових обов'язків, службової етики. На особистісному рівні серед основних причин її виникнення необхідно визначити: наявність певної соціальної, емоційної чи моральної патології особистості; психологічну схильність до вчинення правопорушень; недосконалість (відсутність) належного особистісного супроводження в органах державної влади [5, с. 147].

До того ж, корупційні загрози в українському суспільстві значною мірою обумовлені толерантним ставленням до певних протиправних дій. Зокрема, суспільство нині досить лояльно ставиться до ухилення від сплати податків. Ухилення від оподаткування є поширеною і прийнятною практикою як серед юридичних осіб, так і фізичних, зокрема, при здаванні житла в оренду без відображення доходів у деклараціях. Іншим при-

кладом толерантного ставлення до незаконних дій є підтримка суспільством неофіційної зайнятості та тіньової економіки. Йдеться про сприйняття оплати праці з необлікованих джерел, без належної документації, а також ведення тіньової підприємницької діяльності [6, с. 56].

Інакше кажучи, соціально-психологічні чинники корупційної поведінки часто пов'язані з особистими рисами та внутрішніми мотивами службовців. До таких можна віднести жадібність, егоїзм, низький рівень моральних цінностей або відсутність почуття відповідальності перед суспільством. Важливу роль відіграє також відчуття безкарності, коли службова особа переконана, що її дії не будуть викриті або вона unikне покарання через слабкість правоохоронних структур чи наявність зв'язків. Соціальний тиск і бажання відповідати певним матеріальним стандартам також можуть спонукати до вчинення корупційних правопорушень.

Заслугують на увагу політичні та правові фактори корупційної злочинності, що в результаті недоліків політико-правової системи суттєво позначаються на рівні як загальної злочинності, так і корупційної. Зокрема, йдеться про такі причини загального характеру, як правовий нігілізм, правова легковажність, відсутність політичної культури, низький рівень правосвідомості, проблеми якості правового регулювання державної служби та ін. [7, с. 237].

Зокрема, недосконалість законодавчої бази є одним із ключових правових чинників, що сприяє корупції. Якщо закони мають неоднозначне трактування, містять прогалини або слабкі місця, службові особи можуть використовувати це для власної вигоди. Крім того, недостатньо ефективні механізми контролю та притягнення до відповідальності створюють умови для безкарності. Відсутність прозорих та дієвих механізмів викриття корупційних дій, слабкий нагляд за діями посадовців, низька якість судової системи та неефективне застосування норм законодавства також підвищують ризик зловживань з боку службовців.

Деякі науковці в окрему групу детермінант корупційних правопорушень виокремлюють організаційно-управлінські. На думку науковців, серед організаційно-управлінських детермінант кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією варто звернути увагу на те, що державні інституції, які забезпечують процес декларування, іноді не вживають необхідних та достатніх заходів щодо надання роз'яснень антикорупційного законодавства, повідомлення суб'єкта декларування про необхідність подачі декларації та строк такої

подачі [8, с. 320].

З цього приводу можна зазначити, що організаційно-управлінські фактори справді мають важливе значення у поширенні корупційних правопорушень. Недостатня активність або навіть недбалість з боку державних органів, які відповідальні за контроль і роз'яснення антикорупційного законодавства, може суттєво посилювати ці проблеми. Наприклад, якщо державні інституції не забезпечують належного інформування громадян про терміни та порядок подачі декларацій або не реагують своєчасно на повідомлення про корупційні дії, це може створювати відчуття безкарності серед порушників. Крім того, відсутність чітких інструкцій або незрозумілі процедури можуть призводити до того, що навіть ті, хто хоче діяти законно, стикаються з перешкодами через недоліки в управлінських процесах.

Для ефективної боротьби з корупцією важливо, щоб державні інституції не тільки впроваджували правила, але й активно комунікували їх, забезпечували моніторинг виконання та адекватно реагували на порушення. Без належної організації та управління ці процеси можуть залишатися формальністю, що лише сприятиме зростанню корупції.

На підставі організованого в Службі Безпеки України (далі – СБУ) та органах прокуратури опитування щодо чинників корупційних правопорушень, 26,1 % респондентів СБУ та 16,2 % співробітників органів прокуратури показали, що криміногенним чинником, зумовлюючим прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, є корупція в самій системі судових і правоохоронних органів. склалася ситуація, коли корупція в певних органах посилює поширення цього негативного явища за всією вертикаллю державного управління [9, с. 406].

У літературі відзначається, що корупційні практики в кримінальному судочинстві визначаються взаємодією двох основних груп чинників: суб'єктивних та об'єктивних. Перша група чинників охоплює особистісні риси, професійну етику та правову культуру представників владних інституцій, що беруть участь у кримінальних процесах. Серед суб'єктивних чинників ключову роль відіграють рівень правосвідомості та моральні якості таких осіб, як слідчі, прокурори, судді та слідчі судді, а також співробітники оперативних підрозділів. Недостатній рівень правової освіти, корумповані уявлення про обов'язки або спокуса використати службове становище для особистої вигоди можуть стимулювати корупційну поведінку. Друга група чинників – це об'єктивні чинники, які фор-

мують зовнішні умови, що сприяють виникненню корупційних схем. До них належать недоліки та прогалини в чинному законодавстві, що регулює кримінальне провадження. Недосконалі правові норми можуть створювати можливості для зловживань або неналежного тлумачення закону, що робить систему більш вразливою до корупційних впливів. Крім того, обмежені ресурси та низький рівень фінансування правоохоронних органів можуть стимулювати корумповану практику через бажання компенсувати фінансову нестачу [10, с. 207].

Таким чином, сукупність цих детермінант формує благодатне середовище для виникнення та поширення корупційних правопорушень. Для їх подолання необхідно застосовувати комплексний підхід, що включає як соціально-економічні реформи, так і підвищення правової відповідальності та виховання моральних принципів у суспільстві.

Для боротьби з корупційними злочинами в Україні важливо враховувати всі ці детермінанти. Необхідна комплексна реформа правової та політичної системи, яка б включала підвищення прозорості, зміцнення механізмів контролю та стимулювання політичної волі до подолання корупції.

Поширення корупції гальмує розвиток економіки, знижує інвестиційну привабливість країни, руйнує довіру громадян до державних інституцій, що в свою чергу, негативно позначається на розвитку держави в цілому.

Аналіз положень Закон України «Про запобігання корупції» [11] свідчить про те, що в ньому закладені норми, спрямовані на подолання декількох ключових детермінантів (чинників), які сприяють поширенню корупції в державних структурах. Основні напрями, на які спрямовані норми цього закону: 1) конфлікт інтересів, тобто соціально-психологічний чинник: Закон регулює питання врегулювання та запобігання конфлікту інтересів, коли посадова особа може використовувати своє службове становище для власної вигоди; 2) непрозорість у діяльності державних органів, тобто організаційно-управлінські та правові: Закон запроваджує механізми прозорості та відкритості в діяльності державних службовців через обов'язкове декларування майна, доходів і витрат, що допомагає запобігти незаконному збагаченню; 3) низький рівень контролю та відповідальності: Закон посилює відповідальність посадовців за корупційні правопорушення, передбачаючи як адміністративну, так і кримінальну відповідальність; 4) недостатнє громадське спостереження: створення та робота спе-

ціалізованих антикорупційних органів (наприклад, Національного агентства з питань запобігання корупції, НАЗК), що дозволяє контролювати діяльність посадових осіб і вчасно реагувати на корупційні ризики; 5) сприяння корупційним схемам у публічному секторі: Закон націлений на зменшення можливостей для корупційних дій у державних закупівлях, приватизації та інших сферах публічної діяльності шляхом запровадження прозорих процедур і жорстких вимог до конкуренції; 6) неналежна етика та стандарти поведінки: норми закону встановлюють чіткі етичні стандарти для державних службовців, а також вимагають дотримання правил професійної поведінки.

Загалом, закон спрямований на зниження рівня корупції через зміцнення контролю, прозорості та відповідальності в державному управлінні.

Висновки. Аналіз детермінант вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди службовими особами, потребує розгляду соціально-економічних, психологічних, правових та інших факторів, що впливають на поведінку таких осіб.

Зокрема, детермінанти, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 368 КК України, можна поділити на декілька ключових груп: 1) соціальні та культурні детермінанти: відсутність або слабкість громадського контролю, толерантність суспільства до корупційної поведінки, культурні стереотипи та традиції, де корупція сприймається як «нормальна» частина ділових чи державних відносин; 2) економічні детермінанти: низький рівень заробітної плати державних службовців, нерівномірний розподіл багатства, високий рівень бідності, що спонукає людей до використання службового становища для особистого збагачення; 4) політичні детермінанти: недостатня прозорість в управлінні, політична нестабільність, відсутність політичної волі для реальної боротьби з корупцією, високий рівень залежності судової системи від виконавчої влади або політичних еліт; 6) правові детермінанти: недосконалість антикорупційного законодавства, слабкі механізми правового контролю, неефективність або корумпованість правоохоронних органів, низький рівень довіри до судової системи; 7) інституційні детермінанти: неефективне управління державними органами, брак відповідних механізмів контролю та моніторингу, слабка взаємодія між державними структурами та громадськими організаціями в питаннях протидії корупції.

Список літератури:

1. Страшок А. А. Детермінанти корупційної злочинності в Україні. Тези доповіді до XIX Всеукр. наук. конф. з криминології для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 2 грудня 2019 р.) «Протидія організованій злочинності і корупції: матеріали». С. 179-181.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення – 20.11.2024).
3. Страшок А. А. Детермінанти корупційної злочинності в Україні. Тези доповіді до XIX Всеукр. наук. конф. з криминології для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 2 грудня 2019 р.) «Протидія організованій злочинності і корупції: матеріали». С. 179-181.
4. Томчук І. О. Криминогенні детермінанти пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі в Україні. International scientific journal «Internauka». Series: «Juridical sciences». 2019. № 1(15). С. 45-55.
5. Назимко Є. С., Семенишина-Фіголь Б. М., Пономарьова Т. І. Корупція як детермінанта, що впливає на вчинення кримінальних правопорушень проти довілля в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2023. Т. 34(73). № 3. С. 146-149.
6. Герасименко Д. М. Сучасні детермінанти корупційних загроз. Кримінально-правові та криминологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V міжнар. наук.-практ. конф. (31 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, ХНУВС, Криминолог. асоц. України. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 56-57.
7. Мадай К. Детермінанти корупційної злочинності та можливості протидії їй. Новітні кримінально-правові дослідження – 2020: Альманах науових праць/Миколаїв: Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія», 2020. С. 234-240.
8. Никифорова Н. А. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 81. Ч. 2. С. 317-323.
9. Григор'єв Р. Г. Детермінація прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 1(6). С. 397-411.
10. Шило О. Г., Глинська В. Н., Москвич Л. М. Корупційні ризики чинного кримінального процесуального законодавства України: окремі питання. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр.; редкол.: В. І. Борисов та ін. Х. : Право, 2014. Вип. 27. С. 202–220.
11. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n311> (дата звернення – 20.11.2024).

Pushkar O.A. DETERMINANTS OF COMMITTING AN OFFENCE IN RELATION TO ACCEPTING AN OFFICER'S OFFICE OFFICER'S OFFICIAL'S OFFICE OFFICER

The article is devoted to the theoretical and legal analysis of the determinants of the commission of offenses related to the acceptance of an offer, promise or receipt of an undue benefit by officials. The author considers the key factors influencing the spread of such a type of criminal corruption offense as the acceptance of an offer, promise or receipt of an undue benefit by officials. In particular, the author has classified and investigated groups of socio-economic, psychological and legal reasons and conditions that contribute to the commission of this type of criminal offense.

The opinion is substantiated that the determinants of corruption as a broader socio-legal phenomenon are directly related to the causes and conditions for the commission of each individual type of corruption offense. It is proved that the determinants of a criminal offense related to the acceptance of an offer, promise or receipt of an undue benefit by officials are specific reasons and conditions that determine the possibility of committing the corresponding offense.

Separately, the article focuses on the regulatory and legal regulation of the issue under study, analyzes national legislation on motivational mechanisms that encourage officials to commit corruption offenses, such as the imperfection of anti-corruption control instruments, the low level of legal culture and the influence of the social environment. Considerable attention is paid to the analysis of possible measures to prevent and reduce the risks of officials receiving undue benefits through improving the control system, increasing the transparency of state institutions, as well as strengthening mechanisms for liability and punishment for corrupt acts. The author proves that effective counteraction to corruption requires a comprehensive approach, which includes not only legal, but also educational measures aimed at forming public consciousness and fostering zero tolerance for corruption in society.

Key words: *illicit benefit, criminal offense, determinants, combating corruption.*